

О ПРЕВОЋЕЊУ

Српко Лештарић

СНЕЖНО ВЕЧЕ ХАКУШУА КИТАХАРЕ

Пре више од четрдесет зима два млађана београдска студента проводила су сате и сате, па и целе ноћи, над омањом антологијом песама за децу. Књига је била штампана у једном другом граду на готово истој географској ширини, али десет хиљада километара далеко од ушћа Саве у Дунав; песме су биле на јапанском језику и писму и уз своје наслове носиле су имена најславнијих јапанских песника XIX и XX столећа. Мада је Јапан чувен по најфинијим ручно рађеним врстама папира за луксузне књиге и свакојаке друге предмете, ово издање било је на папиру у природној боји буковог дрвета, јефтино, да би књигу могла купити и школска деца од свога џепарца – у Јапану то је обзир до ког се држи.

Један од двојице студената био је недуго пре тога, у својим гимназијским данима, најбољи млади кактусар Јапана. С обзиром на традицију гајења биљака у његовом завичају и сходну конкуренцију, била је то титула с којом једва да би се могли мерити наслови попут, рецимо, *најбољи млади фрулаш Балкана*, или *најбољи млади каубој Тексаса*, или *најбољи млади скијаш Аустрије*. Будући да му судбина (а она једина зна зашто је шта) није допустила да оствари сан и студира кактусе у Мексику, пригрлио је понуду за студије југословенске књижевности и српскохрватског језика у Београду. Ту ће потом и остати да живи. Други, у то време још студент политичких наука, који ће ускоро почети да студира јапански код професора Дејана Разића и у кога ће овај полагати наде као у свог будућег асистента, касније ће напустити све друго и посветити се арапском језику и књижевности. Ниједан од двојице јуноша није био ни билингвиста ни полиглота и у том часу имали су само мало преводилачког искуства. Али пред њима је било све време овог света и залихе воље и енергије биле су им неисцрпне.

Све је почело тако што је дечји песник Слободан Лазић, који је одважно и са успехом препевавао песме за децу с више језика (од којих неке уопште није знао или их је познавао врло површно), замолио младог Јапанца да му преведе један блок од двадесетак песама најпознатијих јапанских песника за децу. Намеравао је да их

препева на српски. Превод је зато морао бити једноставан, стилски недотеран, такорећи – дослован. Обећао је да ће то лепо и платити.

Бити у цвету младости значи, уза све остало, да човек често не може да се усредсреди на задатак, јер не препознаје такву потребу и не цени довољно корист коју би могао стећи од његовог извршења. Али је увек спреман да своје дилеме и емоције повезане с тим послом подели с неким блиским и упусти се у бескрајно распедање његових споредних аспеката, мада слуги да би му корист услед тога могла измаћи. Питајући себе да ли ће моћи да испоручи поруџбину коју је требало произвести од мистичне поетске твари у неизвесном процесу претакања с матерњег језика на страни, Јапанац је питања која су га мучила ставио и пред свог југословенског друга. Већ су успешно радили у тандему преведећи с јапанског стручну књигу о узгоју једне врсте рибе за рачун Привредне коморе Југославије, али овде су посреди били стихови и дилема је била кудикамо већа. Неизмерна.

Њихова радозналост још није знала шта је тачно нањушила, али је, како то код младих људи бива, надјачала потребу да се зна шта се ради. Пред њиховим покушајима да се формулишу еквиваленти *сѝих* за *сѝих* испречила се тајна која се зове *иревођење*, дубља и од океана језика, јер устостручује готово сваки језички проблем. Осећајући како их запањује дах велике авантуре, два друга уронила су у њу не обазирајући се на могући и вероватни исход.

И тако, док је превод *сѝих* за *сѝих* могао да се сачини без много дотеривања, на нивоу *сѝирофа* за *сѝирофу* то се показало кудикамо теже. Груби и дословни превод напосто је одбијао да се прикаже: колико год да су они тежили задатој дословности, из уста су им излазила само сложена тумачења и формирале се стилизоване варијанте превода строфа, а онда, повратно, и појединачних стихова – онако издвојени нису се уклапали у дубљи смисао ни строфе ни целе песме. Не видећи како би друкчије, наставили су да усклађују стихове, строфе и целе песме, једну за другом, све док не би изнашли форму и текст који би их задовољили. Наручиоцу то није одговарало, уговор је развргнут и исплата отпала, али посао је био узбудљив и њима су сати пролазили као да су минути. Јапанске песме полагао су се уклапале у ткиво српског језика и већ који месец касније превод првих десет биће објављен у еминентном преводилачком часопису.¹

Двојица другара преводила су потом и новије, и дуже песме савремених јапанских песника (ови преводи наћи ће се потом у часописима *Књижевност* и *Савременик*), напokon и једну од најлепших и најдубљих кратких прича које је исписало јапанско перо и ова је

објављивана неколико пута у београдској књижевној периодици и антологијама.² Али превод једне од песама за децу из прве серије, једне необично једноставне а упечатљиве, остао је недовршен. Та нарочита, прелепа, савршено једноставна а ипак веома тешка и озбиљна дечја песма, упорно се опирала да уђе у прихватљиву форму на српском језику. Она се, напосто, није дала превести.

Била је то Китахарина песма о митском бићу из снежних вечери, оних када снег управо пада. Дакако, то биће је у нама, и песма пева о деци и њиховом доживљају мистичких знамења премоћне природе, која по своме недокучивом нахођењу рукује облацима, муњама и громовима, пушта кишу и, када зажели, пушта снег од ког се забеле брда и долине, села и градови. Ван сваке сумње, то је песма о страху који проживљава јапанско дете замишљајући (гледајући и чујући!) снежно биће из бајки, одевено у бело, које само хода градом и прети да ће казнити непослушну децу. Та песма се ни до данашњег дана није повиновала препевавању – бар не овом преводилачком тандему. Током добре четири деценије она је прочитавана и враћана у фиоку, увек једнако тврдокорна, непробојна. А онда је одједном из ње нешто синило и указао се жуђени крај кончића: шкљоцнуо је њен тајни кључ!

Све је намах постало јасно, песма се отворила, али је остала своја од почетка до краја и преведена је тако као да је само преливена из писма у писмо, као да је – преписана. Овде је доносимо у оригиналу, транскрипцији и преводу. И гле, за разлику од свих осталих с којима је некад читана, она је прихватила само и управо то – да буде преведена дословно! Што год то „дословно“ значило...

Како је то било могуће? Песма *Yuki no furu ban* има чврсту структуру с „префабрикованим“ елементима који се орнаментично понављају, утврђујући грађевину песме са свих страна. Она има четири потпорна зида (свака строфа је један) који су налик један на други још мало па као јаје јајету. Свака строфа започиње на исти начин, речима *ооуки коуки*. Сама реч *yuki* значи *снег*. Наведене две сложенице дословно значе *велики снег* и *мали снег*, а то ће рећи – *јак снег* и *слаб снег*: прво, када снег пада густо и много, а друго је снег када пада мало или кратко. Снежина и снежић, страшна снежна мећава и лако провејавање белих пахуља.

Свак би најпре помислио да би се тако једноставна значења, упркос песничкој жици, морала подати преношењу на сваки дру-

2 – Био је то први прозни превод с јапанског на српски: Јукио Мишима, „Море и вечерња румен“, прев. Хиројас Хонда и Српко Лештарић, Књижевна реч 24/1974; такође, Књижевна реч 434/1994 (јубиларно, поводом двадесет година); затим, Сакура 3/1995. Потом у књизи Месечина над пољем духова – савремена азијска прича, прир. Надежда Обрадовић, Просвета, Београд 2000. Затим у антологији Вештина сенчења – најбоље јапанске приче XX века, прир. Драган Миленковић, Танеси, Београд 2010. И напокон, данас се може наћи и прочитати на интернету, на адреси <http://www.srpkolectaric.com/>, пропраћена опсежним извештајем из преводилачке радионице.

ги језик. Декодирати ту песму наоко је врло лако. По две речи све-зане су у по једну сложеницу да би заједно, новодобијеном енер-гијом слике и звука, добиле велику песничку снагу и реторичку моћ. За јапанско дете, визија се силно појачава јер се вејавица у машти неумитно повезује с белим бићем из домаћег пандемонију-ма, мало шашавог и по томе сличног словенској Бабароги. Али та-да се показује да прва реч (а у њој две), *ооуики*, својим дугим-дугим почетним „о“ узима власт над оним ко слуша или чита и, пре него што он то схвати, она већ господари њиме и – целом песмом. На-редна, *коуики*, која је њен ехо и антипод, ту је да пуномоћно овери ово преузимање власти. Ако је у први мах изгледало да све води право ка срећном крају и тече лако као бистра вода, сада се види да није баш тако. Авај, ни изблиза!

Само да није тог дубоког фона архетипског страха што се про-бија из митске свести, преливајући се преко грађевине од стихо-ва! Појмови *велики* и *мали* овде се – а ово је песма за малу децу – преламају у бојама дуге као светлост кроз оптичку призму и од-једном се односе на свеколико биће, на читави свет. Јер деца су та која су мала, а свет је велики! Када чује те две речи, *ооуики коуики*, како вибрирају док се вишекратно сливају једна у другу, те две иначе сасвим обичне речи, јапанско дете је сместа пренето у сфе-ре бајковитих збивања у којима космосу вечно прети опасност да се претвори у хаос и у којима сваком детету над главом виси хиља-ду милиона страшних и неописивих ствари! То *ооуики коуики* од-звањаће у сваком наредном стиху, до краја песме, и још даље.

Други стих прве, а и сваке наредне строфе, започиње речима *уики по фури*, које денотирају *иагање снега*. Именица *ван* из наслова значи *вече*. Свршетак другог стиха у свакој строфи је различит: снег пада *на вече*, затим *на њрад*, затим он *веје* и, напokon, он пада а *крај њрозора* је онај *неко*, сâм, који заузима трећи стих сваке од чети-ри строфе.

У слици снежне вечери у којој *неко*, обувен у беле ципеле и под белим шеширом, хода градом сâм, и ми, као и сви други људи ко-ји потичу из иних митских традиција, одмах препознајемо да тај неко није макар ко.

Да ли добронамерно или лукаво – јер његове намере нису јасне и његови даљи поступци нису безбедни ни по једно дете – то ство-рење, које се рађа међу снежним пахуљама док се спуштају с неба и, као што сви добро знају, хода по снежној ноћи, попут јуродивог изговара вечерњи поздрав онима које сретне:

аџи иџа конбанва

коџи иџа конбанва

Моћна алитерација смештена у ова два мала стиха додатно појачана редупликацијом вечерњег поздрава доводи атмосферу ишчекивања до границе пуцања. У наредној строфи стиже прва

поента: јуродиви шетач кроз снежну вечер прети, засад само непослушној деци:

naku ko o morao

nenai ko o morao

Српски језик је, ослобађајући се убитачне довуковске диглосије, погубио партиципе и до дана данашњег копрца се у покушају да надокнади ту штету употребом неспретних и неизражајних глаголских прилога. Таквом какав је данас, њему не одговара да оно страшно *morao* – *узећу*, положи на крај оба стиха (на иста места на којима је та реч у оригиналу) и једнако ефектно понови тај глагол иза партиципних форми које би превеле почетак сваког од два стиха. Да је то могуће, њихов основни и тачан превод гласио би: *џлакајуће (џлакавише) геџе узећу / неуснуло (неуснувише) геџе узећу* и био би додатно појачан одјеком у последњој строфи: *живо срце узећу / џо геџе узећу*.³

Управо тада, у завршној строфи долази оно најстрашније – разобручена претња која више не тражи себи оправдања, слутња злокобне и мрачне силе која отворено смера да узме живот било ком или сваком детету већ зато што је оно то што јесте – дете. Можда баук из снежне ноћи није тако зао, али он или о себи тако мисли, или жели да сви то мисле и зато то свима обзнањује. Дечја машта сеже даље од свега познатог, сигурност света и дома нарушене су и дете осећа ужас поремећеног космичког елемента, који га је по дневном светлу миловао и чувао, али га сада, по ноћи, у сваком часу може однети. Једино уточиште биће родитељско наручје, само у њему наћи ће се спас.

Јапанско писмо, као ни многа друга писма, не познаје разлику између великог и малог слова, зато у транскрипцији нисмо користили мајускуле. Али јапанско писмо поседује неке нама непознате инструменте који су овде суптилно искоришћени (јапанско знаковно и два слоговна писма могу се различито комбиновати, чиме се нарочито истиче звучни или садржински аспект, према жељи песника). У преводу се покушало да се ови сигнали колико је могуће компензују, уз минимум интерпункцијских знакова и курзивом у замену за управни говор.

Придев *вџли* узет је овде, не без извесног колебања (он би, као древни свесловенски облик, имао *љ* уместо *л* готово свугде изван чакавског наречја, али је баш у том лику постао својина свих генерација школараца од настанка до престанка Југославије захваљујући наслову једне бајковите приче) да стоји у физичкој равнотежи наспрам придева *мали*. Опозиција *вџли/мали* има задатак да

3 – Померање претње на крај уз редупликацију стварало би јачи утисак, превод би се још приближио оригиналу, али језик живи свој живот и ми не можемо знати куда ће нас његов развој одвести. Не можемо рећи чак ни то да ли је овај губитак – штета.

исцрта паралелу с једноставним и симетричним јапанским *оо-/ко-*, пошто је превод, по нашем суду, и сам *морао* бити једноставан и симетричан. Само прави, рођени песник могао би ту ићи на препевавање са удаљавањем од изворног значења – разуме се, уз добру реторичку компензацију за изворну антитезу *ооуики коуики*, користећи, као што смо у почетку и ми испробавали, ускличну форму *сне̄ови*, *о сне̄ови*, или штогод друго.

За нас двојицу љубитеља поезије али не и рођених песника ни иоле *слободнији њревод* није био могућ. Једино је наслов, који би у дословној верзији гласио *Вече кад њага сне̄*, претопљен у *Снежно вече*, што би требало да је исправно. Данас у Београду има одличних јапаниста и можда ће се неко од њих латити и препевавања ове јединствене дечје песме. Нама, с нашим скромним моћима, сваки покушај да се она преведе слободније био би само једно: одустајање од свега што ту песму чини тако снажном и великом. Обојица смо је много пута рецитовали на јапанском својој деци док су била мала и она су је обожавала, иако нису знала јапански. Можда делом и отуда, испод наших руку њен српски превод могао је испасти само тако једноставан (а опет компликован!) као и оригинал, морао се усредсредити на то да помоћу сирових слика покрене деловање митске свести да би у нама реактивирао дечју душу. Он није могао ни смео осетно одступити од изворника и онда пасти у наш видокруг преблизу, да заклони оригинал. Градећи превод у свему по узору на оригинал, настојали смо и да падне тик до њега: као кад пахуљица у зимској вечери падне на меку површину снега и ту се смести, тик до своје сестре пахуљице, не ледећи материју коју је дотакла...

То је оно што смо овде покушали, а кључеви успеха су – ко зна где.

北原白秋
雪のふる晩

Kitahara Hakušu:
YUKI NO FURU BAN

Хакушу Китахара:
СНЕЖНО ВЕЧЕ

大雪 小雪
雪のふる晩に
誰(だアレ)か ひとり
白い靴はいて
白い帽子かぶって

ooyuki koyuki
yuki no furu ban ni
daareka hitori
široi kucu haite
široi booši kabutte.

Вели снег, мали снег
у снежној вечери
има неко, сâм
у белим ципелама
с белим шеширом.

大雪 小雪
雪のふる街を
誰か ひとり
あっち行っちゃ 今晚は」
こっち行っちゃ 今晚は」

ooyuki koyuki
yuki no furu maćio
daareka hitori
aćci ićća *konbanwa*
koćci ićća *konbanwa*.

Вели снег, мали снег
док снег пада на град
неко је тамо, сâм
пође онамо – *добро вече*
пође овамо – *добро вече*.

大雪 小雪
雪のふる中を
誰か ひとり
「泣く子を貰はう」
「寝ない子を貰はう」

ooyuki koyuki
yuki no furu nakao
daareka hitori
naku ko o moraoo
nenai ko o moraoo.

Вели снег, мали снег
док снежне пахуље веју
неко је тамо, сâм –
узећу дете које плаче
узећу дете које не спава.

大雪 小雪
雪のふる窓に
誰か ひとり
「生肝(いきぎも)貰はう」
「その子を貰はう」

ooyuki koyuki
yuki no furu mado ni
daareka hitori
ikigimo moraoo
sono ko o moraoo.

Вели снег, мали снег
крај прозора док пада снег
има неко, сâм –
узећу живо срце
узећу то дете.

Превод: Хиројасу Хонда и Српко Лештарић